TO’XTASIN JALILOV ORKESTIR SAN’ATINI RIVOJLANISHIDAGI HISSASI

To’rayeva Sayyora
Termiz Davlat Pedagogika instituti
Jismoniy madaniyati va san’at fakulteti
3-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘zbek professional musiqa san’atining yirik namoyandasi, bastakor va dirijyor Tóxtasin Jalilovning orkestr san’atini rivojlantirishdagi xizmatlari yoritilgan. Uning milliy cholg‘ularni orkestr tarkibiga moslashtirish, xalq kuy va qo‘shiqlarini qayta ishlash hamda sahna asarlari uchun musiqa yaratishdagi ijodiy faoliyati tahlil qilinadi.

Shuningdek, Jalilovning o‘zbek milliy orkestr maktabining shakllanishidagi o‘rni va yosh ijrochilarni tarbiyalashdagi hissasi ilmiy jihatdan asoslabberilgan.

Kalit so‘zlar: Tóxtasin Jalilov, orkestr san’ati, milliy musiqa, o‘zbek bastakorlari, xalq kuy-qo‘shiqlari, dirijyorlik, milliy orkestr, musiqa madaniyati.

Abstract

This article examines the contribution of the prominent Uzbek composer and conductor Tóxtasin Jalilov to the development of orchestral art. The study analyzes his creative activity in adapting national musical instruments for orchestral performance, arranging folk melodies, and composing music for theatrical productions. Special attention is given to his role in the formation of the Uzbek national orchestral school and in the education of young musicians.

Keywords: Tokhtasin Jalilov, orchestral art, national music, Uzbek composers, folk melodies, conducting, national orchestra, musical culture.

Аннотация

В данной статье рассматривается вклад выдающегося узбекского композитора и дирижёра Tóxtasin Jalilov в развитие оркестрового искусства. Анализируются его деятельность по адаптации национальных музыкальных инструментов к оркестровому исполнению, обработке народных мелодий и созданию музыкальных произведений для театральной сцены. Особое внимание уделяется роли композитора в формировании узбекской национальной оркестровой школы и воспитании молодых исполнителей.

Ключевые слова: Тохтасин Джалилов, оркестровое искусство, национальная музыка, узбекские композиторы, народные мелодии, дирижирование, национальный оркестр, музыкальная культура.

O‘zbek musiqa madaniyati taraqqiyotida XX asr alohida o‘rin tutadi. Bu davrda milliy musiqa professional san’at darajasiga ko‘tarilib, yangi ijodiy yo‘nalishlar shakllandi. Ana shunday buyuk san’atkorlardan biri Tóxtasin Jalilov bo‘lib, u o‘zining serqirra ijodi orqali o‘zbek orkestr san’atining rivojiga katta hissa qo‘shgan. Bastakor xalq musiqasi an’analarini zamonaviy orkestr ijrochiligi bilan uyg‘unlashtirib, milliy musiqaning yangi bosqichga ko‘tarilishiga xizmat qilgan. Tóxtasin Jalilov o‘z faoliyati davomida xalq kuy va qo‘shiqlarini chuqur o‘rgandi hamda ularni orkestr uchun moslashtirdi. Ayniqsa, milliy cholg‘u asboblarining imkoniyatlarini kengaytirish va ularni sahna ijrochiligiga olib chiqishda uning xizmatlari katta bo‘ldi. U dutor, gijjak, rubob, nay kabi cholg‘ularning orkestr tarkibidagi uyg‘unligini ta’minlashga erishdi.

Bastakorning ijodida teatr va sahna musiqasi ham muhim o‘rin egallaydi. U bir qator musiqali drama va spektakllar uchun kuylar yaratib, milliy sahna san’atining rivojiga munosib hissa qo‘shdi. Jalilov yaratgan asarlar xalqchil ruhi, kuylarning jozibadorligi va orkestrlashtirish mahorati bilan ajralib turadi. Tóxtasin Jalilov dirijyor sifatida ham samarali faoliyat olib bordi. U orkestr jamoalari

bilan ishlash jarayonida ijrochilik madaniyatini yuksaltirishga, yosh musiqachilarni professional ruhda tarbiyalashga katta e’tibor qaratdi. Uning rahbarligida ijro etilgan asarlar milliy orkestr san’atining ommalashishiga xizmat qildi.Shuningdek, bastakor o‘zbek xalq musiqasi namunalarini qayta ishlab, ularni katta sahnalarga olib chiqdi. Bu esa milliy musiqaning nafaqat O‘zbekistonda, balki xalqaro miqyosda ham tanilishiga yordam berdi. Uning ijodiy merosi bugungi kunda ham musiqa ta’limi va ijrochilik amaliyotida muhim manba hisoblanadi.

Jalilov milliy kuylarning tabiiy ohangini saqlagan holda ularni ko‘p ovozli orkestr ijrosiga moslashtira oldi. Bu esa o‘zbek xalq musiqasining badiiy imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qildi. Bastakorning ijodida sharqona musiqiy tafakkur bilan zamonaviy kompozitsion usullar uyg‘unlashgan bo‘lib, bu holat uning asarlariga o‘ziga xos joziba bag‘ishlaydi. Shuningdek, u yosh iste’dodlarni qo‘llab-quvvatlash va milliy ijrochilik maktabini rivojlantirishga katta e’tibor qaratgan. Uning pedagogik faoliyati natijasida ko‘plab yosh musiqachilar professional san’at yo‘lini tanlagan. Bu esa o‘z navbatida o‘zbek orkestr san’atining davomiyligini ta’minlashga xizmat qilgan.

Bastakor ijodida lirizm, xalqona ohangdorlik va milliy ruh ustuvor o‘rin tutadi. U yaratgan kuy va musiqiy kompozitsiyalar tinglovchiga chuqur estetik ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, orkestrlashtirish jarayonida turli cholg‘ularning uyg‘unligini mahorat bilan ifodalashi uning professional salohiyatini namoyon etadi. Jalilovning asarlarida xalq kuylarining sodda va samimiy ohanglari murakkab orkestr fakturasi bilan uyg‘unlashadi. Natijada milliy va zamonaviy musiqaning o‘zaro sintezi yuzaga keladi.

Bu esa uning ijodini boshqa bastakorlar ijodidan ajratib turuvchi muhim jihatlardan biridir.Bastakorning musiqiy merosi nafaqat konsert sahnalarida, balki ta’lim tizimida ham keng qo‘llaniladi. Musiqa maktablari, kollejlar va oliy ta’lim muassasalarida uning asarlari o‘quv repertuari sifatida o‘rganiladi. Shu sababli

Tóxtasin Jalilov nomi o‘zbek musiqa san’ati tarixida alohida hurmat bilan tilga olinadi.

Xulosa qilib aytganda, Tóxtasin Jalilov o‘zbek orkestr san’atining shakllanishi va rivojlanishida muhim o‘rin tutgan san’atkorlardan biridir. U milliy musiqa an’analarini professional orkestr ijrochiligi bilan uyg‘unlashtirib, o‘zbek musiqa madaniyatining taraqqiyotiga katta hissa qo‘shdi. Bastakorning ijodiy va pedagogik faoliyati bugungi kunda ham yosh avlod uchun ibrat maktabi bo‘lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Karimov N. O‘zbek musiqa tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
2.Rajabiy Y. O‘zbek xalq musiqasi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1978.
3.Akbarov I. Musiqa lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 1997.
4.Matyoqubov O. Maqomot. – Toshkent: Musiqa, 2004.
5.Jabborov A. O‘zbek bastakorlari va musiqashunoslari. – Toshkent: Fan, 2002.
6.Tóxtasin Jalilov ijodiga bag‘ishlangan ilmiy maqolalar va arxiv materiallari.
7.O‘zbekiston davlat konservatoriyasi ilmiy to‘plamlari va musiqa san’atiga oid tadqiqotlar.
8.“San’at” va “Musiqa” jurnallarida chop etilgan ilmiy maqolalar va tahliliy materiallar.